

Ole Lauridsen

Nissen, Gunnar: *Hvorfor siger man det?* Århus: Centrum 1990. 125 s. Kr. 98,00.

I rubrikken *Hvorfor siger man sådan?* på Jyllands-Postens bagside har Gunnar Nissen under mærket G.N. gennem de seneste år næsten dagligt offentliggjort en række ganske korte artikler og lidt mere omfattende essays om det danske sprog. Et udvalg af disse arbejder er nu blevet samlet i bogform og sidste år udgivet på forlaget Centrum under titlen *Hvorfor siger man det?*

Ikke mindst ordstoffet, i praksis enkeltords, kollokationers og talemåders betydningsmæssige finurligheder og oprindelsesmæssige ejendommeligheder, har G.N.s bevågenhed — ganske naturligt, eftersom han henvender sig til en bred kreds, der først og fremmest vil finde interesse i netop sådanne områder. Således gennemgås dels etymologi, dels betydningsudvikling eller betydningsbaggrund for

- blandt enkeltord fx **medister** (p.9), **bil** (p. 19), **knæsætte** (p. 41), **fjæs** (p. 48), **reagensglasbarn** (p. 50), **robot** (p. 51), **syndebuk** (p. 66), **freelance** (p. 81), **glasnost** (p. 108), **perestrojka** (p. 118),
- blandt kollokationer og talemåder fx **en skør ku(g)le** (p. 18), **hånden på hjertet** (p. 20), **gå til Canossa** (p. 22), **her står jeg...** (p. 29), **derfor ikke** (p. 36), **tretten til bords** (p. 52), **ud til bens** (p. 59), **mer' vil ha' mer'** (p. 61), **slå i hartkorn med** (p. 77), **få syn for sag(e)n** (p. 79)

for nu blot at nævne en håndfuld eksempler; fælles for hovedparten af de ord, kollokationer og talemåder, G.N. vælger ud, er, at de er almindelige i brug — han fokuserer altså ikke på dunkle og støvede kroge af sproget, men tager fat på det almindelige ordforråd, som hans læserkreds er fuldt fortrolig med. Der er kun få slip undervejs, fx **hillemand** (p. 36), **guttermand** (p. 50) og **fis i hornlygten** (p. 69) og endnu et par enkeltord og talemåder, der næppe kan siges at have den store appel til den moderne sprogbruger, men på den anden side, G.N. siger intetsteds, at han kun vil beskæftige sig med nutidssproget — han vil tilsyneladende give plads for lidt af hvert.

Gennemgående er G.N.s oplysninger — i hovedsagen hentet fra *Dansk etymologisk Ordbog*, *Nudansk Ordbog*, *Nye Ord i Dansk 1955-1975* og *Ordbog over det danske Sprog* — fyldestgørende og præcise; der er dog stedvise mangler og skævheder, fx

- når det s.v. **en skør ku(g)le** (p. 18) angives, at **kule** er kommet ind i dansk fra plattysk **Gul** og højtysk **Gaul**; det turde nu på grund af stammevokalismen være åbenbart, at ordet er kommet ind fra plattysk (middelnedertysk) — indlån fra højtysk er en slet og ret umulighed
- når det om **bagland** (p. 63) hævdes, at det fra tysk **Hinterland** er kommet ind i dansk *via* det engelske indlån **hinterland** — tydeligt nok er **bagland** en lånoversættelse af tysk **Hinterland**; omvejen over engelsk er utænkelig
- når forskellen mellem **hældte** og **hældede** (p. 75) ikke forklares syntaktisk ud fra transitivitet/intransitivitet som ved **hængte/hang** (p. 83)

og

- når opmærksomheden i forbindelse med **BZ'er** (p. 90) udelukkende rettes mod **B** og **Z**, og det således ikke nævnes, at ordets sidste bestanddel er det ganske normale **-er**-suffix

Yderligere generer det, når G.N. går i rette med den manglende logik i visse ord og udtryk, således bl.a.

- **grapejuice** (s.v. **Grapefrugtsaft** p. 10), der kritiseres, fordi der hermed “menes GRAPEFRUGTSAFT, hvilket en englænder ikke ville kunne regne ud”; hvilken stilling en englænder måtte tage til et givet dansk ord, er ikke just et rimeligt udgangspunkt for vurderingen af ordet — og **grapejuice** må jo nu engang siges at være forståeligt for alle *danskere*

og

- udtrykket **skrivende stund** (p. 97), der — beklager G.N. — næppe kan udryddes, selv om det er ulogisk — “eftersom det ikke er stunden, men en person, der skriver”.

Skulle sproget standardiseres efter logikken, ville der ikke være meget tilbage af det.

Men disse ting er kun detaljer, der slet ikke forstyrrer et positivt helhedsindtryk af ordstofsbehandlingen; det skal yderligere påpeges, at artiklerne generelt kendetegnes ved en god direkte form uden store falbelader

og vanskelige fagtermer. Ét kan dog undre, nemlig at artiklerne ikke præsenteres alfabetisk; eventuelle opslag må klares ved hjælp af stikordsregistret, og det er en omvej.

Egentlig syntaks tager G.N. kun op i begrænset omfang — godt det samme, for de steder, det sker, er succesen betinget; her flourerer “den med logikken” igen. Således siges s.v. **ønskes** (p. 87), at sætninger som **I/du ønskes en glædelig jul** “grammatisk er ... noget sludder”, idet pronominerne **I og du** — som G.N. anfører — formelt er nominativ, men ved en ledanalyse må bestemmes som indirekte objekt. Den analyse er nu snarere semantisk end syntaktisk, og G.N. overser ganske, at dansk — ligesom andre sprog, fx engelsk — har mulighed for anden passivering end fx tysk og netop kan lade det indirekte objekt optræde som subjekt i passivsætningen for så samtidig at bevare et direkte objekt. Det er svært at få øje på, hvor det slår sludder for grammatikken — dansk går her blot andre veje end forskellige andre sprog. **Sætningsknuder** (p. 106) karakteriseres tilsvarende som “komplet ulogiske sætningskonstruktioner”, der imidlertid “regnes for acceptabelt dansk og flourerer i både talesproget og skriftsproget”. Som ved behandlingen af passiv presses dansk her ind i et idealmønster, der synes inspireret af den latinske skolegrammatik, og som det danske sprogsystem slet ikke er kompatibelt med. I stedet for at harcelere over, at et objekt, et adverbial eller et andet led på grund af fokusering springer op i en overordnet sætning (som i øvrigt ikke nødvendigvis er en hovedsætning, som G.N. hævder), burde G.N. glæde sig over den udtrykssmidighed, konstruktionen giver. Hvilke krumspring må man ikke gribe til i andre sprog for at opnå samme effekt?

Men også dette hører i den større helhed trods alt til småtingsafdelingen — også disse lapsus er så få, at de ikke generer afgørende. Alt i alt må det siges, at G.N. har leveret et godt bidrag til, hvad man lidt bombastisk kunne kalde sprogkulturen — hans ca. 400 artikler kan helt klart bidrage til en større forståelse af modersmålet, ikke på det strengt videnskabelige plan (men det er jo heller ikke hensigten), men mere på det hverdagsagtige, mere menneskelige, og den tilgang til sprog er både i sig selv og som springbrædt til større og dybere betragtninger i mange henseender bestemt ikke af vejen.

